

Autor

David Vila i Ros
Tallers per la Llengua

david@cal.cat

**L'article desgrana
les principals
característiques del
treball que es fa des
dels tallers lingüístics,
el marc legal, els
aspectes en què
intervenen i els
processos amb què
es relacionen.**

Del coneixement a l'ús

La situació actual de la llengua catalana és paradoxal: tot i que el coneixement està força estès en el conjunt de la població i del territori, l'ús social de què disposa és, proporcionalment, molt menor. Per tant, es fa evident que una part important de la població catalana, malgrat conèixer la llengua pròpia del país, no la utilitza (o bé ho fa de manera molt limitada) en les seves relacions interpersonals, especialment davant d'un interlocutor que no tingui el català com a llengua d'identificació.

En aquest sentit, l'augment de població nouvinguda en territori català és sovint percebut com un factor de risc per a la plena normalització de la nostra llengua, ja que l'acolliment d'aquestes persones es fa majoritàriament en espanyol. Aquest fet, a bastament constatat arreu del territori, i d'una manera especialment notòria a l'àrea metropolitana de Barcelona, es fonamenta, en primera instància, en el desconeixement que aquestes persones solen tenir de la realitat lingüística del país en el moment d'arribar-hi. Tanmateix, és l'actitud dels catalanoparlants, que podríem qualificar d'*ocultació* o d'*invisibilització* de la llengua pròpia en presència de persones nouvingudes, la que acaba condicionant la socialització d'aquestes en llengua espanyola.

Aquesta *invisibilització* no respon a una actitud conscient ni premeditada, sinó que és conseqüència directa d'unes polítiques de repressió lingüística que s'han estès durant més de tres segles, i que han deixat en el subconscient col·lectiu del nostre poble una sèrie de creences que ens impedeixen l'ús normal i desacomplexat de la nostra llengua, ans al contrari, ens condueixen a adoptar uns hàbits que podem qualificar de submissió lingüística. De fet, i segons mostren les dades de l'EULC 03, el 70,6 % dels catalanoparlants canvien de llengua davant d'un interlocutor que no s'expressa en català. És a dir, apliquen el que es coneix com a *norma de convergèn-*

cia al castellà (o al francès, a la Catalunya Nord), segons la qual és un gest de deferença passar-se a la llengua espanyola (o francesa) si és aquesta la que utilitza el nostre interlocutor. Aquest hàbit, profundament arrelat entre els catalanoparlants, com bé demostra la dada suara esmentada, situa la llengua pròpia en un segon pla, clarament supeditada a la llengua espanyola. I és, per tant, un dels factors pels quals l'ús social de la llengua catalana retrocedeix, tot i que n'augmenta el coneixement entre la població, fruit en gran part de la immersió lingüística en l'educació primària.

Evidentment, aquest hàbit repercuteix de manera directa en l'acolliment lingüístic de les persones nouvingudes: malgrat que, en un percentatge considerable, aquestes persones no disposen de coneixements ni de català ni d'espanyol, els catalanoparlants tendeixen a adreçar-s'hi, de manera pràcticament unànime, en espanyol, de manera que els nouvinguts perceben aquesta com la llengua necessària per a viure i treballar als Països Catalans, i el català hi queda relegat a un àmbit anecdòtic i complementari.

Arribats a aquest punt, queda palès que no podem buscar en el simple fet de l'arribada de persones procedents d'altres països la causa primera del retrocés en l'ús social del català, sinó que ens cal més aviat observar els hàbits dels mateixos catalanoparlants, una gran part dels quals practiquen, de manera sovint inconscient, la submissió lingüística. Per tant, i simultàniament a les mesures que des de l'Administració es puguin aplicar per tal de potenciar l'ús social de la llengua, els mateixos catalanoparlants podem fer un primer pas per a afavorir-ne la normalització: prendre consciència del pes que tenen els nostres hàbits lingüístics en la vitalitat de la llengua catalana.

En aquest sentit, els psicòlegs Ferran Suay i Gemma Sanginés, de la Societat Valenciana de Psicologia, han desenvolupat el Taller d'espai lingüístic personal (TELP), una iniciativa adreçada a perso-

nes catalanoparlants (d'origen o d'adopció) amb cert nivell de consciència lingüística i que, recollint tècniques procedents de la teràpia conductual, ofereix recursos per tal de potenciar el grau de fidelitat lingüística i el benestar dels parlants, és a dir, per fomentar l'assertivitat lingüística.

Tanmateix, no tothom posseeix, d'entrada, el nivell de consciència que porta a buscar, de manera proactiva, una solució per a resoldre positivament possibles interaccions lingüístiques per al conjunt dels parlants i per a la mateixa llengua. És amb l'objectiu de despertar la sensibilitat d'aquestes persones que es va idear el Taller de sensibilització per al foment dels usos interpersonals en llengua catalana, el qual vol cobrir les primeres fases de tot procés de canvi dels hàbits lingüístics: per començar, la presa de consciència envers la situació social de la llengua catalana i, en segon lloc, la constatació que els hàbits lingüístics personals són socialment rellevants; la darrera fase, consistent en l'aprofundiment en les capacitats de cadascú per a poder utilitzar el català amb comoditat en qualsevol situació seria, emperò, una tasca més específica del TELP.

El taller: una introducció

El Taller de sensibilització per al foment dels usos interpersonals en llengua catalana, ideat des de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, i actualment coordinat per Tallers per la Llengua, entitat específicament creada des de la Coordinadora d'Associacions per la Llengua catalana (CAL), és una iniciativa que pretén despertar o augmentar el grau de consciència lingüística. Amb aquest objectiu, el taller s'adreça tant a persones catalanoparlants (ja sigui d'origen o d'adopció) que acostumen a practicar la submissió lingüística, com a persones que, malgrat saber el català, no han fet el pas de començar a parlar-lo. A la vegada, el taller també és útil amb vista a apropar els novinguts a la realitat del país d'acolliment, de manera que esdevé una bona eina d'integració social.

El taller s'ofereix a tot tipus de col·lectius, des d'empreses fins a sindicats, passant per associacions culturals,

esportives o de caire social. L'objectiu és, com dèiem, reforçar la consciència lingüística dels assistents per tal d'incidir, no tan sols en l'espai estrictament personal, sinó també en l'àmbit de l'empresa o de l'entitat de la qual formen part, i en el si de la qual poden exercir de models lingüístics. De fet, aquest modelatge és crucial per tal dotar d'un efecte expansiu la presa de consciència individual.

Marc legal i dades sociolingüístiques

Les sessions, conduïdes per dos dinamitzadors de Tallers per la Llengua i amb una durada de quatre hores, permeten generar un espai de debat i de reflexió, en el qual es van combinant una sèrie d'exposicions teòriques amb la realització d'exercicis pràctics. Abans de començar, però, i amb vista de conèixer els hàbits lingüístics dels participants, realitzem un torn de presentacions, en el qual els dinamitzadors i els assistents exposem quina o quines són les nostres llengües familiars, quines llengües coneixem i quines llengües utilitzem en el nostre dia a dia, ja sigui amb els amics, amb els companys de feina o amb desconeguts. Aquest senzill exercici ens permet fer una primera valoració dels hàbits dels assistents i, per tant, del seu grau de consciència lingüística, la qual cosa és essencial per a l'enfocament de la sessió.

La primera part del taller, de caire teòric, inclou una breu exposició del marc legal vigent (recordatori dels drets i dels deures que tenim com a catalanes i catalans) i de les darreres dades sociolingüístiques, les quals permeten constatar que el grau de coneixement del català és molt elevat, però que el seu ús social és relativament baix, especialment en els àmbits més informals i entre la població més jove. Un dels motius que s'exposa és, tal com hem comentat, la *norma de convergència al castellà*.

La presentació d'aquestes dades és sempre font de debat, especialment pel que fa a aquest darrer concepte. En aquest sentit, els assistents acostumen a justificar els seus hàbits de submissió emparant-se en creences i en prejudicis en relació amb la llengua, molts dels quals s'han acabat acceptant per simple reiteració. El qüestionament d'aquestes creences («can-

viar a la llengua de l'interlocutor és de bona educació», «l'important és entendre's», etc.) per part dels dinamitzadors genera sempre reaccions interessants i permet fer una primera reflexió de fons al voltant de per què tenim uns determinats hàbits lingüístics, en quins raonaments es fonamenten i, sobretot, quines en són les conseqüències.

El bilingüisme i els processos de substitució lingüística

Arribats a aquest punt, realitzem un exercici pràctic al voltant del concepte sociolingüístic del bilingüisme (vegeu figura 1). L'exercici consisteix, en primera instància, en l'exposició d'un model simplificat de societat bilingüe, una societat formada per només quatre individus, tres dels quals tenen una determinada llengua familiar (que anomenem *veridià* i que és, a més, la llengua pròpia del país) i n'hi ha un, el quart, que en té una altra (que anomenem *cramoví*), i en la qual la totalitat de la població sap parlar ambdues llengües. Per completar el model, hi introduïm un element clau del qual hem parlat en la primera part del taller: els hàbits lingüístics. I el supòsit de partida que prenem és que els *veridianoparlants* d'origen canvien sempre de llengua davant l'interlocutor *cramovinoparlant*, un fet que no es produeix mai a la inversa. Tot seguit, analitzem les onze possibles converses que pot haver-hi i constatem, davant la sorpresa general dels assistents al taller, que només quatre d'aquestes converses són en *veridià*, malgrat ser aquesta la llengua familiar majoritària (vegeu figura 2).

Figura 1. Escenari inicial

Llengües	Veridià	Cramoví
Parlants inicials	A B C	D
Possibles converses	AB AC AD BC BD CD ABC ABD ACD BCD ABCD	

L'exercici continua amb una segona situació (vegeu figura 3), en la qual la distribució de les llengües familiars és al 50 % i en què resten inalterades les altres

variables. La variació en la distribució de les llengües es pot deure a qüestions demogràfiques o bé socials, com els propis hàbits lingüístics. En tot cas, en aquest segon exemple només una de les onze converses acaba essent en *veridià*, i el *cramoví* esdevé la llengua majoritària (vegeu figura 4).

Figura 2. Usos socials en l'escenari inicial

Llengües	Veridià	Cramoví
Parlants inicials	A B C	D
Converses en veridià	AB AC BC ABC	
Converses en cramoví	AD BD CD ABD ACD BCD ABCD	

Figura 3. Escenari posterior

Llengües	Veridià	Cramoví
Parlants inicials	A B C	D
Possibles converses	AB AC AD BC BD CD ABC ABD ACD BCD ABCD	

Figura 4. Usos socials en l'escenari posterior

Llengües	Veridià	Cramoví
Parlants inicials	A B	C D
Converses en veridià	AB	
Converses en cramoví	AC BC ABC AD BD CD ABD ACD BCD ABCD	

Finalment, introduïm el concepte de la *invisibilització* de la llengua pròpia: que s'explica per l'abassegadora presència pública del *cramoví*, els *veridianoparlants* utilitzen per defecte aquesta llengua, fins i tot quan parlen entre ells, la qual cosa dóna per finalitzat el procés de substitució lingüística (vegeu figura 5).

Figura 5. Usos socials en l'escenari posterior amb invisibilització de la llengua pròpia

Llengües	Veridià	Cramoví
Parlants inicials	A B	C D
Converses en veridià	- -	
Converses en cramoví	AB AC AD BC BD CD ABC ABD ACD BCD ABCD	

La realització d'aquest exercici fa palès que el bilingüisme, sovint interpretat com una situació d'equilibri perfecte entre dues llengües, tendeix a esdevenir un procés de substitució de la llengua dèbil per la llengua forta. Aquesta inferioritat d'una llengua respecte a l'altra, que fa que el bilingüisme esdevingui a la pràctica insostenible, és causada, òbviament, per diverses raons, però nosaltres ens centrem en els hàbits lingüístics dels parlants, ja que és en aquests hàbits en els quals volem incidir. De fet, i com a conclusió, demanem als assistents que repeteixin l'exercici partint del supòsit que ni els *veridianoparlants* ni els *cramovinoparlants* canvien de llengua. Si aquesta premissa es compleix, ens trobem que s'introdueix en el model exposat el bilingüisme passiu i, a la vegada, es garanteix la continuïtat de l'ús social d'ambdues llengües, ja que cap parlant renuncia a la seva (vegeu figura 6). Per tant, el model ens permet plantejar un escenari de bilingüisme sostenible, una sostenibilitat que a la pràctica sols seria factible si la resta de factors que hi incidissin (voluntat política, suport econòmic i legal amb què comptés cada llengua, etc.) fossin idèntics per a ambdues.

Cal esmentar que en determinats casos els assistents qüestionen la validesa del model, aferrant-se al fet que, en la «realitat», no es compleix la premissa que el 100 % dels parlants d'una llengua (i pensen, evidentment, en el català) canviïn a la llengua de l'interlocutor. Per a fer més «real» el model, simplement ens remetem a les dades de l'EULC 03, segons la qual el 70,6 % dels catalanoparlants canvien de llengua; amb aquesta dada, podem refer l'exercici partint del nou supòsit que *només* dos de cada tres *veridianoparlants*

canvien de llengua, fet que ens permet constatar que l'arraconament de la llengua minoritzada és més moderat, si bé no s'atura ni s'inverteix. De fet, l'exercici es pot repetir de manera indefinida introduint-hi diferents graus de fidelitat lingüística.

Figura 6. Usos socials en l'escenari posterior i amb fidelitat lingüística

Llengües	Veridià	Cramoví
Parlants inicials	A B	C D
Converses en veridià	A B	
Converses en bilingüisme passiu	AC AD BC BD ABC ABD ACD BCD ABCD	
Converses en cramoví	C D	

En tot cas, la realització d'aquest exercici sol esdevenir un dels punts culminants del taller, ja que els assistents perceben, possiblement per primera vegada, que els seus hàbits lingüístics incideixen d'una manera directa en l'ús social de les llengües que coneixen i que esdevenen, per tant, corresponsables de la seva vitalitat. En molts casos, i sense que els dinamitzadors els ho demanin, els assistents comencen a exposar obertament la necessitat d'adoptar mesures en l'àmbit personal per tal d'intentar modificar uns hàbits que, com s'ha comentat a la part inicial del taller, acostumen a fonamentar-se en meres creences.

Diversitat lingüística i cohesió social

Tanmateix, a aquesta alçada de la sessió acostuma a persistir encara un dubte: què passa si desapareix una llengua? No seria més pràctic que tots parléssim la mateixa? És per aquest motiu que, després de l'exposició dels processos de substitució, introduïm el concepte de diversitat lingüística, tot remarcant el valor específic de cada llengua i la riquesa que suposa, en qualsevol tipus de sistema, l'existència de

la major diversitat possible. Aquest incís servirà, en la part final de la sessió, per a nodrir els arguments favorables a l'adopció d'uns hàbits de fidelitat lingüística envers el català.

La sessió continua amb l'exposició teòrica de conceptes clau com ara *llengua familiar*, *llengua adoptada*, *llengua pròpia*, *llengua oficial* i *llengua comuna*, que ens permet recuperar les presentacions que els assistents han fet a l'inici del taller, en les quals, sovint, han aparegut ja una gran diversitat de llengües. Aquesta diversitat, fruit de la presència de moltes persones novingudes, ens permet reforçar l'argument pel qual el català, com a llengua pròpia, hauria d'esdevenir també la llengua comuna, l'element d'integració dels novinguts i punt de trobada de les més de 300 comunitats lingüístiques que conviuen als Països Catalans.

Una vegada exposats aquests conceptes teòrics, i havent introduït el tema de les diverses comunitats lingüístiques del nostre entorn (una dada que, d'altra banda, acostuma a sorprendre per la seva magnitud), arriba el moment de plantejar el fenomen de la immigració i la percepció que les persones novingudes tenen de la llengua catalana. En aquest sentit, remarquem el fet que moltes d'aquestes persones novingudes comenten que són els mateixos catalanoparlants els que els «amaguen» la llengua, adreçant-se'ls sempre en espanyol, fins i tot quan elles fan l'esforç d'aprendre el català i parlar-lo. Aquest fet, confirmat de manera gairebé unànime pels assistents a les sessions del taller, ja siguin nascuts aquí o bé novinguts, esdevé, de nou, una bona mostra de com som nosaltres mateixos, els catalanoparlants, els que ajudem a l'arraconament de la nostra pròpia llengua. Un gir copernicà en els nostres hàbits lingüístics, que permeti fer del català la llengua d'acolliment, esdevé, de nou, absolutament necessari. Aquesta és, precisament, la conclusió que volem extreure d'aquest apartat.

Arribats a aquest punt, entrem ja en el darrer bloc del taller, en el qual, d'una banda, exposem com a síntesi alguns arguments favorables a l'ús interpersonal de la llengua catalana i, d'una altra, proposem als assistents l'adopció de compromisos per tal d'incrementar l'ús que fan del català, ja sigui en l'àmbit estrictament personal o bé en el si de l'empresa o entitat de la qual són mem-

bres. L'adopció d'aquests compromisos, que es duu a terme d'acord amb la situació lingüística de partida de cadascú, compta amb l'orientació dels dinamitzadors, que es comprometen a donar el seu suport mitjançant la realització d'una posterior sessió de seguiment, en la qual es poden constatar els avenços que s'han fet en aquest sentit.

Necessitats específiques

Tal com hem vist, el taller té com a objectiu incidir en els hàbits lingüístics dels assistents, tant en l'àmbit personal com en l'àmbit de l'entitat de la qual formen part. En relació amb aquest darrer aspecte, l'entitat, ens trobem que les necessitats que aquestes expliciten a l'hora de sol·licitar un taller varien considerablement en funció del tipus d'organització a què ens adrecem.

Per tal d'apropar-nos a aquestes particularitats i fer del taller una eina realment útil i amb aplicacions pràctiques, des de Tallers per la Llengua desenvolupem recursos específics per a cada tipus d'entitat, ja sigui pel que fa a l'anàlisi dels usos lingüístics existents (preparació de qüestionaris de valoració d'aquests usos) o bé de cara a promoure activitats que permetin incrementar la presència de la llengua catalana en l'activitat diària de l'entitat o col·lectiu d'una manera relativament senzilla i constatable.

En aquest sentit, s'ha treballat en l'adaptació del taller a l'entorn dels clubs de futbol i en el dels grups d'esplai, dos àmbits de lleure que tenen unes especificitats ben concretes.

Conclusions

Com hem vist, l'objectiu del taller és incrementar el grau de consciència lingüística dels assistents a les sessions i, per fer-ho, hi plantejarem els arguments següents:

- La llengua catalana és oficial al Principat i els seus parlants tenen reconegut el dret a utilitzar-la lliurement.
- El grau de coneixement del català és molt elevat, de manera que pràcticament tothom ens pot entendre si l'utilitzem. Per tant, no hi ha cap raó per a

renunciar-hi a priori, encara que no sapiguem si el nostre interlocutor el parla o l'entén.

– Per a les persones que no tenen el català com a llengua familiar o inicial, convertir-la en llengua adoptada no significa, en cap cas, renunciar a la pròpia, sinó que suposa guanyar-ne una de nova; en definitiva, el coneixement de les llengües sempre suma.

– Els nous parlants d'una llengua poden anar-ne incrementant l'ús de manera gradual, començant per uns determinats àmbits, com per exemple l'entitat o l'empresa en la qual treballen.

– La diversitat lingüística suposa una gran riquesa. El català, com a llengua pròpia dels Països Catalans, pot exercir la funció de llengua comuna, de punt de trobada entre les diverses comunitats lingüístiques, esdevenint una eina d'integració per a les persones novingudes i un factor de cohesió social.

– Els hàbits lingüístics dels catalanoparlants són decisius a l'hora de determinar el nivell d'ús social de què disposa la llengua. Un major grau de fidelitat lingüística permetria incrementar-ne exponencialment l'ús.

– Els nostres prejudicis i les nostres creences ens condicionen a l'hora de poder utilitzar amb normalitat la llengua. Qüestionar-los és el primer pas

per a poder començar a actuar amb més llibertat.

– Els comportaments lingüísticament assertius desenvolupen una funció de modelatge, que els dota d'un efecte expansiu que incideix en els hàbits lingüístics dels altres parlants. Aquest modelatge és evident quan parlem de persones amb càrrecs de responsabilitat i, en el món de l'educació, dels mestres i dels monitors.

L'exposició i el debat d'aquests arguments, reforçats en major o menor grau en funció dels perfils sociolingüístics dels assistents i del desenvolupament de la sessió, serveix per fer un primer pas cap a la presa de consciència lingüística dels assistents i obre la porta que n'hi hagi alguns que, si així ho volen, puguin participar en una posterior sessió del Taller d'espai lingüístic personal (TELP), un taller que els permetrà adquirir recursos per tal d'afrontar amb comoditat qualsevol tipus d'interacció lingüística.

L'adopció d'actituds lingüísticament assertives és doncs, i sense cap mena de dubte, la fita última de Tallers per la Llengua, una fita que permetria avançar, de manera decidida, envers la plena normalitat de la llengua catalana.

